

103325

I.

VENNSKAPSAVTALEN av 23. august 1939 mellom Hitler og Stalin slo benene bort under all beregnelighet. Den dannet bakgrunnen for det tyske overfallet på Polen få dager senere og den tysk-russiske deling av byttet. Frankrike og Storbritannia utløste den annen verdenskrig ved sin krigserklæring til Tyskland den 3. september. Men vestmaktene var ute av stand til å støtte Polen, til dels utmangsvært av den overraskende nye konstellasjonen. I fortsettelsen fikk paktens og den hemmelige tysk-russiske avtalen om oppdeling av interesse-sfærene fatale følger, i første omgang for Randstatene og for Finland. I ly av avtalene, og av Tysklands krig mot Vestmaktene, kunne Stalin sette all kraft inn på å gjennomføre de krav som var blitt fremsatt overfor finnene allerede våren 1938 og som det var blitt forhandlet underhånden og i all hemmelighet om i Helsingfors utover sommeren 1938 og et år senere i Moskva.

ALLEREDE **UTBRUDET** av den spanske borgerkrig i juli 1936 hadde bragt Nordens stilling i søkelyset hos stormaktene. Den svenske jernmalmen og den finske nikkelnen var en viktig, kanskje avgjørende forutsetning for tysk opprustning og krigføring. Sovjet satte meget inn på å forstyrre tilførselen, ved å arbeide for streik i grubeområdet i Kiruna og ved utskipningshavnene og ved å forberede sabotasje mot malmskipningene fra Luleå og Narvik. Men det var først etter Østerrikes Anschluss våren 1938 russerne anså situasjonen kritisk og innledet en følelse hos den finske regjering for å oppnå en styrkelse av sin nordvestre flanke. På denne tid var den finske regjering sterkt innstiltet på å orientere seg vestover, mot Storbritannia og dessuten på å søke en forankring i et utvidet nordisk samarbeide. Tyskerne ble visstnok ikke orientert av den finske regjering om det russiske underhåndsfremstøt og forhandlingene som fulgte i Helsingfors utover sommeren og høsten.

IMIDLERTID **FORVERRET** den internasjonale situasjon seg etter oppjøret i München i september/oktober 1938. Hvor kom Hitler til å gjøre sitt neste og sine neste fremstøt? I løpet av februar 1939 foretok russerne en rekke flyrekongresjoner over finsk område. Den 27. februar sendte von Bülowen, den tyske sendemannen i Helsingfors, en innberetning om overflyvningene.

Den 14. mars foregikk den tyske innmarsj i Tsjekkoslovakia. Dagen efter

MORGENBLADETS KRONIKK MANDAG 6. NOVEMBER 1961

Hvordan Sovjet brakte Norden i faresonen

Når man ser bort fra det vesentlige faktum at Vest-Tyskland idag ikke representerer noen trusel mot Sovjet, er det en overordentlig interessant og betydningsfull parallell mellom Stalins politikk og prosedyre overfor Finland i 1939—40 og Krustsjøvs utspill i disse dager, hevdes det i dagens kronikk hvis tema følges i morgendagens kronikk i Morgenbladet. Disse redegjørelser er et utdrag som også er å finne i Norsk Militært Tidsskrift.

re tyskerne om det russiske press. Disse informasjonen spilte selvfølgelig en rolle for Hitler da han ikke mange månedene efter opptok kontakt med Stalin. Han hadde et utmerket forhandlingsgrunnlag i det finske spørsmål.

PA GRUNN AV finnenes hårdnakke holdning og avvisningen av de russiske forslag, ebnet Sovjets pågang ut i denne runde. Hvordan den finske regjering reagerte på vennskapsavtalen frem-

side, men også til dels av russerne selv, kunne Stalin gå frem med langt større styrke enn for. Men heller ikke denne gang fant finnene å kunne bøye seg. Og kort tid senere tok Stalin konsekvensen. Det var den 30. november 1939. Dermed begynte Vinterkrigen.

Mange mener finnene burde ha gått med på de russiske krav under forhandlingene i oktober/november 1939. Paasikivi, den senere president, forfektet konsekvent denne oppfatning. Og han fikk

Av Sverre Hartmann

går av en telegrafisk innberetning fra den tyske sendemann i Helsingfors samme ettermiddag paktens ble inngått: Tysk-russisk ikke-angrepspakt blir her betraktet som smart mottrekk mot Vestmaktens politikk. Meningen delte om fredssjansene øket, ... men bekymring for at prisen for paktens blir betalt av Østersjølandenes lomme. Og sendemannen tilføyet: Det synes å være den mest uønskede gruppering for finsk utenrikspolitikk at Tyskland og Russland går sammen.

Den 5. oktober 1939 — en uke efter at Polens skjebne var beseglet, ble Paasikivi, den finske sendemann i Stockholm, kalt til Helsingfors for å fore forhandlingene med russerne i Moskva. Turen var kommet til Finland. Og i de forhandlingene som fulgte og som tyskerne ble nøye orientert om fra finsk

sterk støtte av feltmarskalk Mannerheim. Vi står imidlertid overfor vurderingen av interesser og verdier som det ikke er lett å sammenligne og veie mot hverandre, på den ene side den realpolitiske erkjennelse av stormaktens stilling og ønske om vern for sin kanskje viktigste by, på den annen side spørsmålet om en liten nasjons selvaktelse. Viljen til motstand skaper respekt også hos stormaktene, selv om denne muligens anser kravene rimelige på grunn av sin egen strategiske stilling og den utenrikspolitiske situasjon.

MATEN **STALIN** **APNET** Vinterkrigen på, de politiske fortøgen han presenterte sine krav i, gjorde det dengang vanskelig å komme til klarhet over de sanne russiske hensikter. Stalin stilte finnene overfor et fullbåret faktum og

trodde finnene ville bøye seg. Ved å innsette Kuusinen som statsminister for en ny regjering i grensebyen Terioki søkte Sovjet åpenbart å beherske hele Finland politisk og gjøre det til en kommunistisk stat. Slik var den almindelig oppfatning. Kuusinen-eksperimentet var kanskje Stalins største taktiske feilgrep, iverthfall hvis ønsket var bare å avskjermne Leningrad. For dette begrensede defensive strategiske mål ble tåkelagt da han lanserte sin politiske og ideologiske løsning.

Både i og utenfor Norden vakte innmarsjen og Kuusinen-affæren forferdelse og fylte den almindelige mann, politikere og statsmenn med frykt. Efter Finland kom kanskje turen til Sverige og Norge.

Efter Moskva-freden den 12. mars søkte Finland å styrke sin posisjon ved å få istand et nordisk forsvarsforbund. Men russerne satte seg stilt imot og ville anse et videre forsøk i den retning som et brudd på fredsavtalen. Stalin uttalte overfor Hitler tilfredshet med det tyske felttog mot Norge. Det hang sammen med den russiske engstelse for en fransk/britisk intervensjon via Narvik. Stalin ville for ingen pris komme i krig med Vestmaktene. Det kunne på lengere sikt føre til at tyskerne vrent fronten. På den annen side førte den fullstendige okkupasjon av Norge til russisk frykt for fremtiden. Den strategiske avskjermning av Leningrad mistet uventet adskillig av sin verdi i det øyeblikk tyske tropper stod helt ut i Ost-Finnmark med store styrker fordelt over hele Norge og med forholdsvis gode sambandslinjer.

PA TYSKE **SIDE** hersket også usikkerhet. Til tross for vennskapsavtalen var overkommandoen engstelig for russernes holdning ved Norges kapitulasjon. Kanskje de ville benytte anledningen til fra Petsamo å okkupere Ost-Finnmark og stille Tyskland overfor et fælt accomplice. Under planleggingen for invasjonen regnet tyskerne med å kunne gjennomføre besettelsen uten krig eller iverthfall med å få slutt på krigstilstanden temmelig fort. I begge lands felles interesse burde nordmennene fortsette vaktholdet av Ost-Finnmark med de tropper som stod der, eventuelt med adgang til å sette inn forsterkninger.

Men nordmennene tok krigen. Og krigstilstanden bestod efter nedleggelsen av våpnene. Dermed var det ikke noe grunnlag for et definitivt samarbeide. For å unngå et vakuum i Ost-Finnmark inntil det tidspunkt tyske tropper kunne bli disponible, ble det funnet frem til en mellomløsning. Generaløyntnant Ruge, sjefen for Forsvarets Overkommando, hadde allerede i begynnelsen av mai i sin redegjørelse for regjeringen uttalt bekymring for hvordan det skulle gå med Ost-Finnmark ved en norsk kapitulasjon. Han siktet til en tysk-russisk deling bygget over den polske modell. Derfor var det efter nedleggelsen av våpnene den 9.—10. juni 1940 også i norsk interesse å la norske styrker stå for vaktholdet i Ost-Finnmark med fylkesmannen som en kommandomessig fender mellom de gjensidige styrkene og den tyske overkommando.

Den 14. juni mottok den tyske overkommando en alarmerende melding fra generaløyntnant Ruge gjennom sin forbindelsesoffiser ved det fmv. Norske Hovedkvarteret. Ifølge en utsendelse i Moskva-kringkasteren var det nødvendig å opprette en bufferstat i det herreløse område lengst nord i Norge. Det siste dognet hadde russiske fly et par ganger fløyet over Ost-Finnmark.

To dager senere flyr rikskommissær Terboven med sin stab til Kirkenes og heiste det tyske rikes flagg.

Mens Tyskland var opptatt med felttoget i vest, fullbyrdet Sovjet okkupasjonen av Randstatene, Bessarabia og deler av Bukovina ble besatt. Og Molotov ventilerde overfor det tyske utenrikssakerministeriet et russisk ønske om å få anledning til å utnytte kullforekomstene på Svalbard for fullt og disponere en havn i Nord-Norge.

I MELOMTIDEN **HADDE** russerne startet et nytt press på Finland. De krevet ultervert all offentlig og privat eiendom som finnene hadde fjernet fra Hangø før russerne overtok basen. Så fulgte et russisk krav om å få kontroll over nikkelgrubene i Petsamo eller om iverthfall å få delta forretningsmessig på like linje med finnene i driften av dem. I juli kom nye russiske krav. Alandsøyene skulle demilitariseres. Dessuten ønsket Sovjet å sende sine jernbanetog over finsk territorium til basen på Hangø ved Finskebukten. Dette øket spenningen. Finnene fant å måtte fire når det gjaldet de to første kravene og gikk med på å forhandle om de øvrige.